РОЗДІЛ 11
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 336.7

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ[1]

THEORETICAL ASPECTS OF BANKS' FUNCTIONING IMPROVMENT IN THE FRAMEWORK OF THE EUROINTEGRATION OF UKRAINE

Волченко Н.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету

Клєцова Н.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету

Стаття присвячена питанню теоретичного обґрунтування вдосконалення функціонування банківських установ в умовах євроінтеграції України й імплементації рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду. Авторами досліджене питання формування орієнтирів під час імплементації «Базель ІІІ» і реформування вимог до діяльності банків у рамках євроінтеграції України. У роботі систематизовано основні результати вдосконалення банківської діяльності та зроблено висновки щодо його коротко- та довгострокових наслідків.
Ключові слова: банк, «Базель ІІІ», антициклічний буфер, капітал, левердж.

Статья посвящена вопросу теоретического обоснования усовершенствования функционирования банковских учреждений в условиях евроинтеграции Украины и имплементации рекомендаций Базельского комитета по банковскому надзору. Авторами исследованы вопросы формирования ориентиров при имплементации «Базель ІІІ» и реформирования требований к деятельности банков в рамках евроинтеграции Украины. В работе систематизированы основные результаты усовершенствования банковской деятельности и сделаны выводы относительно его кратко- и долгосрочных последствий.
Ключевые слова: банк, «Базель ІІІ», антициклический буфер, капитал, леверидж.

The article deals with the theoretical substantiation of banking institutions' functioning improvement in the framework of European integration of Ukraine and the implementation of the Basel Committee's on Banking Supervision recommendations. The authors examine the issue of orienteers' developing in the Basel III implementation and reforming the requirements for banks' activities within the framework of Eurointegration of Ukraine. Main results of the banking activity's improvement are systematized and conclusions about its short-term and long-term consequences are made in this article.
Key words: bank, Basel III, anticyclical buffer, capital, leverage.

Постановка проблеми. Глобалізація – це беззаперечна реалія сьогодення. Яку б сферу суспільного життя ми не взяли, виклики сьогодення вимагають уніфікації з вимогами міжнародних стандартів. Національний банківський сектор не може функціонувати відокремлено від світової системи. Сьогодні українська банківська сфера потребує великої кількості вдосконалень, особливо з огляду на євроінтеграційні процеси. Необхідність залучення додаткового капіталу, перепрофілювання сфери інтересів із внутрішнього ринку на зовнішній, підвищення капіталізації банківських установ, зниження ризиків банківської діяльності, недопущення кризових ситуацій та інші заходи повинні бути впроваджені задля підвищення ефективності функціонування сектора в цілому. Банківські інституції мусять працювати за визнаними у світі стандартами та на умовах дотримання всесвітньо визнаних принципів. Національна банківська система має певну стратегію розвитку, вона задекларована в Комплексній програмі розвитку фінансового сектора України до 2020 р. Відповідно до цього документа передбачене регуляторне наближення фінансових послуг до правил і норм ЄС, набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС у контексті активної реалізації інтеграції [1].

Розвиток банківської сфери задля забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку мусить базуватися на положеннях «Базель ІІІ». Принципи цього положення відповідно до планів НБУ дадуть змогу підвищити інституційну спроможність регуляторів шляхом упровадження консолідованого нагляду за фінансовим сектором. Серед основних напрямів активності для досягнення мети Програми прописане забезпечення стабільності й динамічного розвитку фінансового сектора через посилення вимог платоспроможності та ліквідності учасників фінансового сектора. У цьому контексті виникає необхідність дослідження тих принципів, що закріплюються системою документів Базельського Комітету з питань банківського нагляду.

Стан опрацювання. Проблемам реформування банківського сектора України в рамках євроінтеграційних процесів та імплементації рекомендацій Базельського Комітету присвячена значна кількість досліджень у сферах фінансів, економіки, юриспруденції, державного управління. Науковцями розробляються основні шляхи реформування, механізми впровадження змін, а також їх можливі наслідки. Вагомий внесок у дослідження проблеми зробили М.І. Диба, І.І. Д'яконова, О.П. Заруцька, М.І. Звєряков, В.І. Міщенко, С.І. Науменкова, Л.О. Примостка, О.О. Хаб'юк, О.О. Чуб, В.В. Шпачук та інші. Проте додаткового опрацювання потребує проблема формування орієнтирів під час імплементації «Базель ІІІ» і реформування вимог до діяльності банків у рамках євроінтеграції України.

Метою статті є аналіз імплементації принципів Базельського Комітету з питань банківського нагляду в процесі поточного вдосконалення функціонування національних банківських установ.

[1] Робота виконана в рамках проекту для молодих учених 2017 р. «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ держ. реєстрації: 0117 U 006531).

Виклад основного матеріалу. Поточні процеси в системі розвитку міжнародних відносин свідчать про зниження ваги кожної окремо взятої країни як «гравця» на світовому ринку. Країни поступаються в частині своїх повноважень іншим учасникам міжнародних відносин, зокрема й міжнародним організаціям. У фінансовій сфері такою організацією є одна з найдавніших міжурядових організацій (створена 1930 р.) – Банк міжнародних розрахунків (далі – БМР). Хоча початковою метою її заснування була робота з акумуляції та координації надходжень за репараціями Німеччини, які та змушена була сплачувати після поразки в Першій світовій війні, сьогодні БМР працює задля сприяння грошовій і фінансовій стабільності у світі. Основні поради та рекомендації формуються в процесі діалогу представників країн – членів БМР і в ході поточної роботи й моніторингу комісій, що входять до складу організації. Зазначені нами вище положення «Базель ІІІ» – це беззаперечний приклад такої роботи. Рекомендації надаються Базельським Комітетом із питань банківського нагляду (далі – БКБН).

Цей Комітет, за висловом його учасників, виступає «форумом» для систематичної взаємодії щодо питань банківського нагляду. БКБН формує глобальний стандарт для здійснення пруденційного регулювання банків [2]. Очевидно, що ці дії спрямовані на те, щоб досягти максимально можливого рівня фінансової стабільності.

Комплекс заходів, що отримав назву «Базель ІІІ», був розроблений у зв'язку з необхідністю реагувати на глобальну фінансову кризу 2007–2009 рр., а отже, можна зробити висновки, що кінцевою метою його реалізації має стати убезпечення банківських установ від ризиків і результатів їх настання. Члени БМР зобов'язані не тільки впровадити та використовувати в процесі функціонування «Базель ІІІ», але й зробити це в рамках конкретного терміну. Україна, яка не є членом цієї міжнародної організації, не зобов'язана дотримуватися таких вимог, проте не викликає сумнівів доречність їх імплементації, зважаючи на те, що вони є мінімальними вимогами до активних на міжнародних ринках банків, а також з огляду на євроінтеграційні процеси.

У самому ж Європейському Союзі сьогодні не існує органу, який би безпосередньо здійснював контроль за виданням нормативно-правових актів із наглядової діяльності. Як і в інших сферах діяльності, у банківському нагляді необхідно спиратися на положення регламентів (пряма юридична сила в усіх країнах – членах ЄС), директив (що включаються до національного законодавства), рекомендацій (не передбачають обов'язкового виконання, проте «навчають правильної поведінки»).

Широкий спектр інформації консультаційного характеру дозволяє значно полегшити процес імплементації принципів (рис. 1).

У процесі реформування банківського сектора України необхідно дотримуватися визначених стандартів, спиратися на представлені в основних документах принципи та посилатися на наявну практику. Така схема забезпечить банківський нагляд, збалансований кількісно та якісно. Кількісне збалансування – це формування конкретних кількісних вимог, наприклад, до обсягів капіталу, а якісне – це, насамперед, стандарти поточної практики.

Рішення Правління НБУ від 05.04.2017 р. № 207рш «Про затвердження планів імплементації законодавства ЄС на виконання Угоди про асоціацію» та зазначена нами вище Програма розвитку фінансового сектора України свідчать про те, що, незважаючи на всі складності, на національному рівні поступово будуть запроваджені вимоги до капіталу та ліквідності в рамках побудови управління, яке б зосереджувалося на управлінні ризиками [3].

Основними ризиками в цьому контексті будуть ризики невиконання зобов'язань позичальником (як у питаннях фінансової неспроможності, так і «недоброчесності» позичальника), ризики втрат від коливання ринкових цін (процентні, валютні, акціонерні, товарні, розрахункові тощо), ризики втрати ліквідності як неспроможності банку регулювати скорочення пасивів і фінансувати зростання активів, операційні ризики від втрат через внутрішні чи зовнішні процеси або недосконалість системи [4, с. 2–17].

Позитивна динаміка, яка простежується у статистичних відомостях Національного банку України, свідчить про певну стабілізацію сектора за результатами 2017 р. Проблемними залишаються питання зниження банками депозитних ставок, що можна пояснити підвищенням облікової ставки НБУ внаслідок інфляційних передбачень. Значна присутність державного впливу, негативні очікування з боку бізнесу, нефункціонуючі кредити, як і раніше, становлять ризики розвитку на поточний рік. При цьому НБУ звітує про початок активного запровадження Директив ЄС і Базельських рекомендацій. Планується введення в дію нормативу ліквідності LCR. Спеціалістами провадиться підготовка нових правил щодо розрахунку регулятивного капіталу (прийнятності його складових частин). Починаючи з поточного року, буде здійснюватися щорічна оцінка стійкості банківських установ. Вона передбачатиме процедури аналізу якості активів і так званого стрес-тестування [5].

Дотримання правил «Базель ІІІ» спричинить зміни не лише в окремих банківських установах, а й у банківській системі в цілому, що вплине на макроекономічні показники держави. Оцінюючи зміни за трьома основними вимогами та звертаючись до досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, ми схематично представили можливі результати реформування банківських установ України (рис. 2).

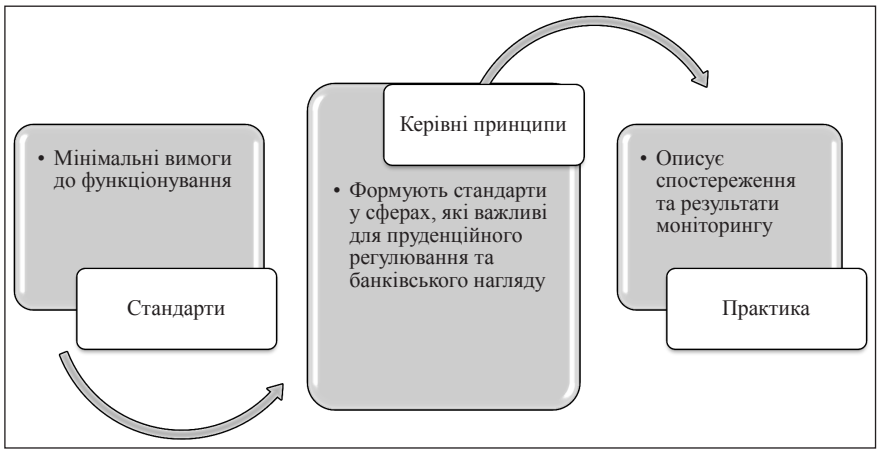

Рис. 1. Базові орієнтири під час імплементації «Базель ІІІ»

Джерело: розроблено автором за даними [2]

Перший блок змін сформує так званий «антициклічний буфер», який покращить рівень антикризового менеджменту, що зменшить імовірність настання основних ризиків діяльності. «Мода» на ведення банківського бізнесу саме таким чином може зумовити відмову невеликих банківських установ від участі в операціях із високим рівнем ризику, що в короткостроковій перспективі може спричинити зниження прибутків.

Другий блок передбачає розширення інструментів, за допомогою

яких можна проводити моніторинг ліквідності. Прогнозується, що обізнаність у джерелах залучення коштів і своєчасне отримання інформації щодо боргових зобов'язань можуть позитивно вплинути на прибутковість. Банки за умови такого реформування отримають додаткові стимули до розширення пропозицій.

Незіставні розміри мінімальних рівнів гарантування вкладів населення для країн ЄС (100 тис. євро) і України (150 тис. грн) є беззаперечним свідченням того, що за умови навіть незначних хвилювань матиме місце відтік депозитів.

Зміни, які відбудуться під час реформування банківського сектора, є необхідними не тільки з погляду дотримання євроінтеграційних зобов'язань, але і як вагомі важелі вирішення наявних проблем. При цьому не можна не погодитись із В.В. Шпачуком, який наголошує на тому, що «запровадження рекомендацій «Базеля ІІІ» не є гарантією автоматичного покращення ефективності діяльності вітчизняних банківських установ і стабільності банківської системи» [8]. Ідеться про необхідність урахування національних особливостей банківської системи та ситуації в країні, яка також є вагомим фактором впливу.

«Базель ІІІ» було розроблено у 2010–2011 рр., а фінальною датою його повного впровадження має стати березень 2019 р. Відповідно до відомостей НБУ, активація буферів капіталу та запровадження нових вимог до показників левериджу планується на 2020 р., на рік раніше планується запровадити нову структуру капіталу й оновлені вимоги до капіталу для покриття операційного та ринкового ризику. Співвідношення основного капіталу до додаткового з 01.01.2019 р. має становити 70/30 (сьогодні це приблизно 50/50).

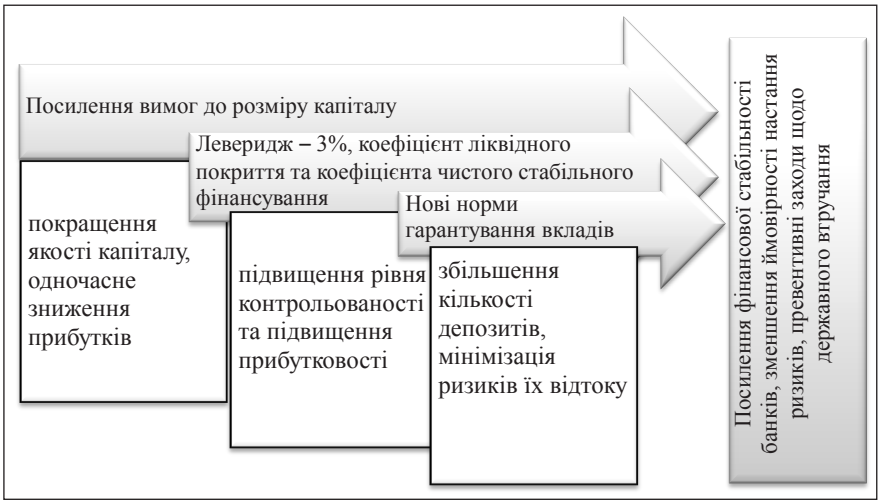

Рис. 2. Реформування вимог до діяльності банків у рамках євроінтеграції України на основі «Базель ІІІ»

Джерело: розроблено автором за даними [3; 6; 7].

Висновки. Глобальна потреба в реагуванні на фінансові кризи та необхідність підтримання стабільності спричинила перегляд стандартів ведення банківської діяльності й видання нових вимог БКБН. Для національних банківських установ і банківської системи в цілому особливої актуальності дотримання цих стандартів набуває в рамках євроінтеграційних процесів, адже, імплементуючи положення Угоди про асоціацію, ми взяли на себе певні зобов'язання, яких повинні дотримуватися. Системні проблеми українських банків, беззаперечно, ускладнюють процеси реформування. Проте в цьому контексті можна апелювати до практики «шокової терапії», яка за умов різкого погіршення ситуації в короткостроковій перспективі (можливе зниження прибутків, зокрема від зміни практики ведення бізнесу, відмови від ризикованих операцій) матиме довготривалі позитивні ефекти в майбутньому (підвищення прибутковості, розширення обсягів послуг, збільшення обсягів депозитів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Затв. Пост. Правл. НБУ 18.06.2015 р. Чинна у ред. від 16.01.2017 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/file/text/57/f446115n194.pdf (дата звернення: 12.02.2018).

2. Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision. Official web-site. URL: https://www.bis.org/bcbs/membership.htm (date of request: 12.02.2018).

3. Впровадження нових вимог до капіталу відповідно до норм Базеля та законодавства ЄС. Департамент методології НБУ. URL: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47725151 (дата звернення: 12.02.2018).

4. Банковский надзор: Европейский опыт и российская практика: пособие, подготовленное в рамках проекта «Обучение персонала Центрального банка – Этап III» / под ред. Микаэла Олсена. Москва, 2005. 372 с. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2005/html/bankingsupervisioneurussia2005ru.pdf (дата обращения: 12.02.2018).

5. Огляд банківського сектору (НБУ). Випуск 6. URL: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64628171 (дата звернення: 12.02.2018).

6. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: www.niss.gov.ua/articles/777/ (дата звернення: 12.02.2018).

7. Basel III: Finalising post-crisis reforms. URL: https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf (дата звернення: 12.02.2018).

8. Шпачук В.В. «Базель ІІІ»: етапи впровадження та методика оцінки. Державне управління: удосконалення та розвиток: Електронне наукове фахове видання. 2012. № 5. URL: www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=454 (дата звернення: 12.02.2018).